

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนามีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยมาเป็นเวลานาน ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีไทยส่วนใหญ่ก็มีจุดกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนา

ประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติกันเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา โดยส่วนใหญ่ชาวอีสานมีความเชื่อต่อหลักบุญกรรมของพุทธศาสนา มาก มีความเชื่อในเรื่องบุญ เมื่อใครผู้ทำบุญไว้มาก ทำกุศลไว้มาก เกิดมาแล้วก็จะได้เป็นมนุษย์ เป็นคนมั่งมีศรีสุข ร่ำรวยด้วยแก้วแหวนเงินทองมีคนนับหน้าถือตา มีความเจริญ เมื่อล้มตายจากโลกนี้ไปก็จะได้เสวยผลบุญผลกุศลอยู่เมืองฟ้าเมืองสวรรค์ แต่ถ้าหากทำความชั่วไว้มากเมื่อตายจากโลกนี้ไปก็จะได้ไปเกิดเมืองนรก อบายภูมิ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญทางพุทธศาสนาจึงมีการปฏิบัติกันสืบมา เรียกว่าฮีตสิบสอง อันเป็นประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติมาแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ฮีตสิบสองนั้นนับว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนอีสานเป็นอย่างมาก เป็นประเพณีที่มุ่งหมายให้คนทำบุญและมีการพบปะกันในสังคม ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นรู้จักและคุ้นเคยกัน^๑

ฮีตสิบสอง ได้แก่ เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม, เดือนยี่ บุญคูณลาน, เดือนสาม บุญข้าวจี, เดือนสี่ บุญเพรส, เดือนห้า บุญสงกรานต์, เดือนหก บุญบั้งไฟ, เดือนเจ็ด บุญซำฮะ, เดือนแปด บุญเข้าพรรษา, เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน, เดือนสิบ บุญข้าวสาก, เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา, เดือนสิบสอง บุญกฐิน^๒

ชาวอีสานเชื่อในประเพณีฮีตสิบสองนี้มาก และมีการปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่อง ในบางท้องถิ่นที่ปฏิบัติจนครบทั้ง ๑๒ ฮีต บางท้องถิ่นที่ปฏิบัติเป็นบางฮีต จะมีบางท้องถิ่นเท่านั้น ที่มีได้

^๑ อภิศักดิ์ โสมอินทร์, *โลกทัศน์อีสาน*, (กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๔.

^๒ สาร สาระทศนันทน์, *ฮีตสิบสอง – กลองสิบสี่*, (เลย : เมืองเลยการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑ – ๑๕.

สืบทอดมา นอกจากประเพณีหลักที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีประเพณีพิธีกรรมอื่นที่ชาวอีสานปฏิบัติ เช่น ในเดือนสามมีพิธีกรรมหลายอย่างคือ ทำพิธีเลี้ยงผีตาแฮก เพราะเอาข้าวขึ้นยุ้งหมดแล้ว เอ็นขวัญข้าว สูขวัญข้าว ทำบุญเรือน เจริญพระพุทธมนต์ นำกระบุงข้าวเปลือกไปถวายพระที่วัด หาบปุ๋ยไปใส่นา เตรียมการทำบุญเผาสุก และที่ปฏิบัติกันเป็นประจำมิได้ขาดคือ บุญข้าวจี่^๓

บุญข้าวจี่เป็นประเพณีการทำบุญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นประเพณีที่แสดงออกถึงความป็นเอกลักษณ์และสัญลักษณ์ของชาวอีสาน เพราะเป็นประเพณีที่ทำให้สมาชิกได้มีโอกาสชุมนุมกัน ทุกคนได้มีเวลาเข้าใกล้ชิดกับหลักการของธรรมะทางพุทธศาสนา เป็นการทำบุญของชาวอีสานที่ได้กระทำเป็นมรดกตกทอดหลายชั่วอายุคน แม้ในปัจจุบันก็ยังกระทำอยู่ ถือว่าทุกคนต้องเอาใจใส่เพราะการทานข้าวจี่ เป็นการให้ทานชนิดหนึ่ง ถ้าหากขาดไปไม่ได้ทำบุญสักปีหนึ่ง เผลอในปิ่นนั้นชาวบ้านเจ็บป่วยหรือเกิดเหตุร้ายต่างๆ ชาวบ้านจะมีความเสียใจ และพูดไปทำนองว่า เพราะไม่ได้ทำบุญข้าวจี่จึงได้เกิดเหตุร้ายเช่นนี้ ดังนั้นชาวอีสานจึงได้ปฏิบัติกันมามีได้ขาด^๔ ดังมีคำกล่าวไว้ว่า

ฮึดหนึ่งนั้นถึงเมื่อเดือนสาม

ให้จงพากันจี่ข้าวจี่ไปถวายสงฆ์เจ้าอาตมมัญญกุล

ยังสินาคำตามเฮมื่อละกาบ

หากธรรมเนียมจงซิมี่แท้แต่นาน

ให้นำไปทุกบ้านทุกที่เอาบุญพ่อเอย

คงหากเคยมีมาแต่ปางปฐมพูน

อย่าพากันโลถิมประเพณีตั้งแต่เก่า

บ้านเมืองเฮาสีเศร้าภัยฮ้ายชิลเลนตาม

บุญข้าวจี่ เรียกตามอาหารที่นิยมทำถวายพระภิกษุสามเณรในวันมาฆบูชาหรือภายหลังการทำนาเสร็จ และนำข้าวขึ้นเล้าใหม่ๆ ซึ่งนิยมทำกันในวันกลางเดือนสามหรือปลายเดือนสามข้าวจี่คือข้าวเหนียวหนึ่งให้สุกแล้วนำมาปั้นก้อนโตประมาณเท่าไข่เป็ดขนาด

^๓ สุนทร การงาน, “ประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่ และบุญข้าวจี่บ้านหนองกุง ตำบลเสื่อไถ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

^๔ ค. ดันสิงห์, บุญข้าวจี่ของชาวอีสาน, วารสารวัฒนธรรมไทย, (พฤษภาคม, ๒๕๐๗), หน้า ๔๔-๔๖.

ใหญ่ หรือผลมะตูม ขนาดกลาง โดยทาเกลือทาไขไฟให้สุก หรือบางบ้านอยากให้ข้าวจี๋อร่อยๆ ก็ใส่น้ำอ้อยไปด้วย สำหรับนำไปถวายพระภิกษุสามเณร จนมีคำกล่าวถึงเรื่องการทำข้าวจี๋ว่า “เดือนสามคล้อย เจ้าหัวคอยปั้นข้าวจี๋ ปั้นข้าวจี๋บิ่ใส่น้ำอ้อย จัวน้อยเซ็ดน้ำตา”^๕

เทศบาลตำบลนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย รับยกย่องจากสภาวัฒนธรรมแห่งชาติให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมต้นแบบของจังหวัดเลย ซึ่งเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมที่มีประวัติความเป็นมายาวนานกว่า ๔๕๐ ปี เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ยึดถือและปฏิบัติตามฮีตสิบสองมาโดยเคร่งครัด ชาวเทศบาลตำบลนาอ้อยึดถือประเพณีตามฮีตสิบสองทุกๆ เดือน เรื่อยมา และปฏิบัติกันอย่างสม่ำเสมอได้ขาด โดยเฉพาะบุญข้าวจี๋ชาวเทศบาลตำบล

นาอ้อได้กำหนดจัดทำขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่งเป็นวันมาฆบูชา ของทุกปี โดยมีได้ขาดเว้นในการกำหนดวันทำบุญนั้นมีหลายหมู่บ้าน กำหนดตามสะดวกแต่จะต้องอยู่ภายในเดือน ๓ แต่สำหรับชาวเทศบาลตำบลนาอ้อจะกำหนดเฉพาะวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ เท่านั้น

มิให้คลาดเคลื่อนจากที่เคยปฏิบัติมาแล้ว ทุกปีๆ ชาวเทศบาลตำบลนาอ้อมีความเชื่อว่าสิ่งใด

ที่เป็นสิ่งใหม่ๆ หายากมีน้อย เมื่อนำไปทำบุญแล้วจะได้กุศลผลบุญมาก ฉะนั้นในการทำบุญข้าวจี๋จึงต้องรีบเอาข้าวใหม่หลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวหรือหลังจากที่ชาวนานำข้าวขึ้นแล้ว (ขึ้นยุ้ง) ใหม่ๆ ในแต่ละปีจะนำข้าวใหม่นี้ไปจี๋ไฟทาเกลือ ทาไข ทาน้ำอ้อย ถวายพระภิกษุสามเณร

ในการทำบุญข้าวจี๋นั้นมีองค์ประกอบที่น่าสนใจมาก เพราะเป็นประเพณีการถวายทานที่ชาวเทศบาลตำบลนาอ้อถือว่าเป็นการถวายทานที่ได้บุญได้กุศลมากอีกประเพณีหนึ่ง และนอกจากข้าวจี๋ที่นำมาถวายทานในวันมาฆบูชาแล้วชาวเทศบาลตำบลนาอ้อยังมีข้าวแดกงาที่เชื่อว่าเมื่อนำมาถวายแด่พระภิกษุสงฆ์แล้วจะได้านิสงส์มากเช่นเดียวกัน ข้าวแดกงานั้นชาวเทศบาลตำบลนาอ้อจะทำเฉพาะเนื่องในโอกาสที่สำคัญๆ เท่านั้น เช่น วันสำคัญทางศาสนา ใช้ต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง จึงถือได้ว่าข้าวแดกงาเป็นสิ่งที่หาจับประทานได้ยาก นอกจากนี้ชาวเทศบาลตำบลนาอ้อยังมีความเชื่อเรื่องเทวดา ผีบ้าน ผีเมืองที่รักษาหมู่บ้านให้ร่มเย็นเป็นสุข เพราะเมื่อจะมีการนำข้าวจี๋และข้าวแดกงาไปถวายพระแล้ว ยังมีการแต่งพาข้าว (แต่งสำรับ) ให้กับผีบ้าน ผีเมือง และเทวดา เป็นการเซ่นไหว้เพื่อให้ได้รับการคุ้มครองจากสิ่ง

^๕ สีลา วีรวงศ์, ฮีตสิบสอง, (อุบลราชธานี : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมอุบลราชธานี, ๒๕๒๘), หน้า ๑๐.

เหล่านี้ เพื่อให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล โดยในวันประเพณีคือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ จะนำข้าวจีและข้าวแดงมาและสำหรับกับข้าวมาครัวเรือนละ ๑ สำหรับ มารวมกันเพื่อทำพิธีพราหมณ์ หลังจากทีพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้าแล้ว จะมีพ่อจ๋าเป็นผู้นำในการทำพิธี เป็นการผสมผสานความเชื่อระหว่าง พุทธศาสนา พราหมณ์ ผี รวมทั้งเทวดา ซึ่งความเชื่อเหล่านี้เป็นการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ อาจทำให้ชาวบ้านผู้ร่วมพิธีกรรมดังกล่าว แยกไม่ออกว่าพิธีกรรมใดเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา พิธีกรรมใดเป็นพราหมณ์ พิธีกรรมใดเป็นผี และเทวดา หากปล่อยไว้ในสังคมชาวเทศบาลตำบลนาอ้อไม่มีการศึกษาวิจัย แยกแยะความเชื่อ และพิธีกรรมให้ชัดเจน อาจมีการปฏิบัติผิดๆ ถูกๆ ต่อประเพณีและพิธีกรรมดังกล่าว และอาจทำให้คนรุ่นหลังที่จะสืบทอดประเพณีและพิธีกรรมอันดีงามนี้หมดความศรัทธาต่อประเพณีและพิธีกรรมดังกล่าวก็เป็นได้ และอาจมีผลสะท้อนต่อวิถีชีวิตของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อในภายภาคหน้า

ดังนั้น ผู้วิจัย จึงมีความสนใจศึกษาเรื่องหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณี บุญข้าวจี และข้าวแดง ของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เพื่อนำผลจากการศึกษาในด้านคุณค่าของประเพณี และพิธีกรรมที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชนดังกล่าว ไปเป็นข้อมูลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและอนุรักษ์อีดของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อให้เป็นมรดกของชาติสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญข้าวจีและข้าวแดง ของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวจี และข้าวแดง ของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาคุณค่าของประเพณีบุญข้าวจี และข้าวแดง ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาประเพณีบุญข้าวจี และข้าวแดกงา ของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๓ ด้าน คือ (๑) ศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญข้าวจีและข้าวแดกงา ของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย (๒) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวจี และข้าวแดกงา ของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย และ (๓) วิเคราะห์คุณค่าของประเพณีบุญข้าวจี และข้าวแดกงา ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

๑.๓.๒ ด้านประชากรกลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกประชากรกลุ่มเป้าหมายโดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเอาพระเถระผู้ที่มีความรู้เรื่องประเพณีบุญข้าวจีและข้าวแดกงาจำนวน ๕ รูป และปราชญ์ชุมชนที่มีความรู้เรื่องประเพณีบุญข้าวจีและข้าวแดกงา จำนวน ๕ คน รวมจำนวน ๑๐ รูป/คน ดังนี้

๑) กลุ่มเป้าหมายที่เป็นพระเถระโดยการเลือกพระเถระที่มีความรู้เรื่องบุญข้าวจีและข้าวแดกงา ต้องมีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป และพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังนี้

(๑) พระราชวิราภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดเลย

(๒) พระไพโรจน์ ธรรมภรณ์ รองเจ้าคณะจังหวัดเลย

(๓) พระครูปริยัติวิการ (สุวิมล) เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดเลย

(๔) พระครูประภัสสรจันทโชติ เจ้าคณะตำบลนาอ้อ เขต ๑ อำเภอเมือง

จังหวัดเลย

(๕) พระครูปิยสีลาภิกข์ เจ้าอาวาสวัดศรีษะเกษ บ้านท่ามะนาว ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

๒) กลุ่มเป้าหมายที่เป็นฆราวาสโดยการเลือกเอาปราชญ์ชุมชนที่มีความรู้เรื่องประเพณีบุญข้าวจีและข้าวแดกงาต้องมีอายุตั้งแต่ ๕๐ ปีขึ้นไป และเป็นผู้ที่ได้รับยกย่องจากชาวบ้านว่าเป็นปราชญ์ เป็นผู้รู้ เป็นผู้นำหมู่บ้าน เป็นพ่อจ๋า หรือเป็นผู้ที่มีความสำคัญในหมู่บ้านที่ทราบเกี่ยวกับพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญข้าวจีและข้าวแดกงา ดังต่อไปนี้

(๑) นายกำน กุณะวงษ์ นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

(๒) นายบรรลุ จันทรเทศ ประธานผู้นำชุมชน

(๓) นายประพันธ์ โกมลใส พ่อจำ ปู่ตา

(๔) นายเสน่ห์ กงเต็น มรรคนายก วัดศรียะเกศ บ้านท่ามะนาว อำเภอเมือง จังหวัดเลย

(๕) นายทองแกม ชัชวาลย์ กำนันตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

(๖) รศ.วิเชียร ชานุตรบุญทริก อาจารย์พิเศษประจำคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ผู้เชี่ยวชาญด้านประเพณีและพิธีกรรมอีสาน

(๗) นางงา อินทสิทธิ์ อดีตผู้ใหญ่บ้าน บ้านโป่งป่าติ้ว ตำบลกกคู้ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

(๘) นายสุนทร แสงขำ อดีตผู้ใหญ่บ้าน บ้านโป่งป่าติ้ว ตำบลกกคู้ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

(๙) นายสุนทร ราชโยธา มรรคนายกวัดบ้านท่าเปิบ ตำบลกกคู้ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

หลักพุทธธรรม หมายถึง พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และตรัสสั่งสอน เวนายสัตว์ให้รู้ตาม ในที่นี้คือหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวจี และข้าวแดงของ ชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

ประเพณี หมายถึง ประเพณีบุญข้าวจี กินข้าวแดงา ที่ชาวเทศบาลตำบลนาอ้อได้ ยึดถือแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมาช้านาน

บุญข้าวจี หมายถึง ประเพณีพิธีกรรมของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อที่ปฏิบัติกัน ใน วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ เป็นประเพณีการทำบุญที่มีข้าวจีเป็นองค์ประกอบหลัก

ข้าวแดงา หมายถึง ข้าวเหนียวที่ชาวบ้านนำมาตำพร้อมด้วยส่วนผสมต่างๆ อันมี ข้าวเหนียว งา และน้ำอ้อย แล้วนำมาถวายในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ พร้อมด้วยข้าวจี

คุณค่า หมายถึง ประโยชน์ที่เกิดจากการประกอบพิธีกรรมการทำบุญข้าวจี และ ข้าวแดงา ของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

วิถีชีวิต หมายถึง การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมประเพณีบุญข้าวจี และข้าว
แดกกา ของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏ
ในประเพณีและพิธีกรรมบุญข้าวจี กินข้าวแดกกา ของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง
จังหวัดเลย ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้องพอสรุปได้ดังนี้

๑.๕.๑ หนังสือ

จรรุวรรณ ธรรมวัตร กล่าวว่า พิธีกรรมส่วนรวมได้แก่ พิธีกรรมทางพุทธศาสนา
และพิธีกรรมในช่วงสำคัญของชีวิต นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงพุทธศาสนาว่า เป็นศูนย์รวม
จิตใจอันเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิต ฉะนั้นเมื่อถึงวันสำคัญ เช่น วันมาฆบูชา วัน
อาสาฬหบูชา วันออกพรรษา ในสมัยก่อนจึงไปประกอบพิธีที่วัด พิธีส่วนรวมที่เกี่ยวข้องกับ
พุทธศาสนา มีดังนี้

เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม	เดือนสาม บุญข้าวจี
เดือนสี่ บุญเพาส	เดือนห้า บุญสงกรานต์
เดือนหก บุญวิสาขบูชา	เดือนแปด บุญเข้าพรรษา
เดือนสิบเอ็ด เสด็จบุญออกพรรษา	เดือนสิบสอง บุญกฐิน ^๖

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ ได้กล่าวว่าชาวอีสานเชื่อประเพณี ๑๒ เดือน อันเป็น
ประเพณีของชาวอีสานมาแต่บรรพบุรุษ ในเดือนสามชาวอีสานจะทำประเพณี พิธีกรรมหลาย
อย่าง อันได้แก่

๑. ทำพิธีเลี้ยงลาตาแฮก (พระภูมินา) เพราะเอาข้าวขึ้นแล้ว
๒. เ็นขวัญข้าว สู่ขวัญข้าว
๓. ทำบุญเรือน พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์
๔. นำกระบุงข้าวเปลือกไปถวายวัด หาบปุ๋ยคอกใส่อันนา คันนา

^๖ จรรุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้าน, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม,
๒๕๓๐), หน้า ๑๕๐ – ๑๕๒.

๕. วันเพ็ญเดือนสาม ทำบุญข้าวจีและมาฆบูชา

๖. เตรียมการทำบุญเพรส (มหาชาติ)^๖

สาร สารทัศนันทน์ กล่าวถึงประเพณีตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ว่า ฮีตสิบสองเป็นประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติกันในแต่ละเดือนจนครบสิบสอง ซึ่งชาวอีสานได้ปฏิบัติสืบมาแต่โบราณ มีดังนี้

เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม	เดือนยี่ บุญคูณลาน
เดือนสาม บุญข้าวจี	เดือนสี่ บุญเพรสหรือบุญมหาชาติ
เดือนห้า บุญสงกรานต์	เดือนหก บุญบั้งไฟ
เดือนเจ็ด บุญซำฮะ	เดือนแปด บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน	เดือนสิบ บุญข้าวสาก
เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา	เดือนสิบสอง บุญกฐิน ^๗

ค. ต้นสิงห์ กล่าวว่า บุญข้าวจีเป็นประเพณีการทำบุญเกี่ยวกับทางพุทธศาสนา นับว่าเป็นประเพณีที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์และสัญลักษณ์ของชาวอีสาน เพราะเป็นประเพณีฮีตสิบสองที่ให้สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสชุมนุมกัน ทุกคนได้มีเวลาเข้าใกล้ชิดกับหลักการของธรรมะทางพระพุทธศาสนา เป็นการทำบุญของชาวอีสานที่ได้กระทำเป็นมรดกตกทอดหลายชั่วอายุคน แม้ในปัจจุบันก็ยังกระทำอยู่ ถือว่าทุกคนต้องเอาใจใส่ เพราะการทานข้าวจีได้บุญกุศลมากเป็นกาลทานชนิดหนึ่ง ถ้าหากขาดไปไม่ทำบุญสักปีหนึ่ง เผอิญในปีนั้นชาวบ้านเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเกิดเหตุร้ายต่างๆ ชาวบ้านจะมีความเสียใจและพูดไปโน่นนั่นนี่ว่า เพราะไม่ทำบุญข้าวจีนี้เองจึงเกิดเหตุร้ายเช่นนี้^๘

ปริญญ์ ภิกขุ กล่าวว่า การทำบุญข้าวจี คนนิยมทำกันมาก เพราะถือว่าได้บุญได้กุศลมาก และเป็นกาลทานชนิดหนึ่ง เวลากำหนดขึ้นในเดือน ๓ จึงมีชื่อเรียกออกอย่างว่าบุญเดือนสาม ในการทำพิธี ชาวบ้านจัดหาฟืนและไม้เลียบมาไว้ที่เรือนของตน รุ่งเช้าจุดไฟขึ้น

^๖ พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, คติความเชื่อของชาวบ้าน, ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๐ – ๒๑.

^๗ สาร สารทัศนันทน์, ฮีตสิบสอง – คองสิบสี่, (เลข : เมืองเลขการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑ – ๑๕.

^๘ ค. ต้นสิงห์, บุญข้าวจีของชาวอีสาน, หน้า ๒.

เอาข้าวเหนียวปั้นเป็นปั้นๆ จีไฟเอาไขไก่ทำให้ทั่ว เอน้ำอ้อยยัดเข้าไปข้างในแล้วนำไปถวายพระและทำพิธีต่อไป^{๑๑}

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ กล่าวว่า เมื่อพอถึงเดือนสาม ชาวบ้านจะมีการประชุมกันเพื่อหาฤกษ์จัดวันทำบุญขึ้น พอถึงวันฤกษ์ทำบุญชาวบ้านทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้าน จัดหาถ่าน ฟืน และไม้เสียบข้าวจีมาเตรียมไว้ รุ่งเช้าชาวบ้านจัดเตรียมข้าวจีเพื่อจะนำมาถวายทานโดยเอาข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วปั้นพอประมาณ โรยเกลือจีไฟเอาไขไก่เปิดหรือไขไก่ทำให้ทั่วแล้วจีไฟให้สุก เอน้ำอ้อยหรือน้ำตาลยัดเข้าข้างในปั้นข้าวจี กะพอดีกัน แล้วนำมาถวายทานทำบุญร่วมกันที่วัด (ศาลาโรงธรรม) มีการอาราธนาศีลว่าคำถวายข้าวจี เสร็จแล้วเอาไปใส่บาตร พระสงฆ์สวดมนต์จบแล้วชาวบ้านก็ไปทำบุญยกอาหารคาวหวานไปถวาย จากนั้นพระสงฆ์จะเทศน์ฉลองข้าวจี และเทศน์หนังสือลำต่างๆ ตลอดทั้งวัน^{๑๒}

พระครูประกาศจันทโชติ กล่าวถึง หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีการทำบุญข้าวจีและข้าวแดกงานของเทศบาลตำบลนาอ้อ ว่า ประเพณีบุญข้าวจีจัดอยู่ในประเพณีฮีตสิบสอง หรือประเพณีสิบสองเดือน ซึ่งหมายถึงจารีตสิบสองรายการ ดีความได้ว่าเป็นประเพณีที่คนไทยสมัยนั้นจะได้มีโอกาสใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา โดยมาร่วมทานบุญประจำเดือนทุกๆ เดือนในรอบปี ผลบุญที่บุคคลหรือสังคมจะได้รับคือ ได้มีโอกาสทำบุญร่วมกัน ทำให้จิตใจมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกัน มีความเมตตา เสียสละเพื่อส่วนรวม มีโอกาสเข้าวัดฟังธรรม ได้ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งรับเอาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาช่วยขัดเกลาจิตใจให้สะอาด^{๑๓}

๑.๕.๒ งานวิจัย

สุนทร การงาน ได้ศึกษาประเพณีกุ่มข้าวใหญ่ และบุญข้าวจีบ้านหนองกง ตำบลเสื่อไก่อ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า องค์ประกอบของบุญข้าวจีประกอบด้วย บุคคล เวลา สถานที่ และวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับบุญข้าวจีมีผู้ประกอบพิธีและผู้ร่วมพิธีประกอบพิธีคือ พระภิกษุเวลาในการประกอบพิธีคือ วันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่ง

^{๑๑}ปริญญา ภิกขุ, ประเพณีอีสานโบราณบางเรื่องเล่ม ๑, (มหาสารคาม : ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูมหาสารคาม, ๒๕๒๖), หน้า ๖๒.

^{๑๒}จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, “ขนบธรรมเนียมประเพณีระบอบการปกครองของชาวอีสานสมัยเก่า”, วารสารวัฒนธรรมไทย, (พฤศจิกายน, ๒๕๒๑),: ๒๗.

^{๑๓}สัมภาษณ์ พระครูประกาศจันทโชติ เจ้าคณะตำบลนาอ้อ เขต ๑, ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๕.

เชื่อว่าเป็นวันที่ดีที่สุด สถานที่ประกอบพิธีมี ๒ แห่ง คือ ที่ศาลากลางบ้าน และศาลหลักบ้าน ศาลหลักบ้านนี้เป็นที่สถิตของอารักษ์ มีหน้าที่ดูแลรักษาให้ชาวบ้านอยู่ด้วยความสงบสุข ส่วนวัตถุสิ่งของที่ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของบุญ คือ ข้าวจี มีความเชื่อว่าผู้ให้ทานข้าวจีแด่พระสงฆ์จะได้กุศลมาก^{๓๓}

เครือจิต ศรีบุญนาค ศึกษา การพัฒนาศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมกินฮิตของชนเผ่าดั้งเดิมสายตระกูลมอญ-เขมรในเขตอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง พบว่า เดือนสาม ในมือเพ็ง (วันเพ็ญ) ทำบุญข้าวจี ทำบุญมาฆบูชา เริ่มพิธีทำบุญข้าวจีโดยในตอนเช้าให้เอาข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนขนาดเท่ากำมือแล้วชุบขมิ้นคั่วด้วยน้ำอ้อย นำไปปิ้งหรือจี่พอเกรียมแล้วชุบด้วยไข่ อย่างไฟจนสุกแล้วใส่ภาชนะไปตั้งไว้ในห่อแจก (ศาลาวัด) นิมนต์พระมาให้ศีลให้พรแล้วเอาข้าวจีใส่บาตรนำถวายแด่พระสงฆ์พร้อมด้วยอาหารอื่น ๆ เมื่อพระฉันเสร็จแล้ว มีการแสดงพระธรรมเทศนา ข้าวจีที่เหลือจากพระฉันให้แบ่งกันรับประทานถือว่าเป็นโชคดี ความหมาย เดือนนี้เป็นฤดูหนาว แต่ละครอบครัวได้ก่อไฟผิงจะมีถ่านไฟकुแดง จึงเหมาะกับการทำข้าวจี เพื่อเพิ่มรสชาติให้น่ารับประทานจึงใส่ไข่ และน้ำอ้อยผสมเข้าไป จึงเป็นประเพณีบุญข้าวจี ดังคำกล่าวที่ว่า “เดือนสามค้อย เจ้าหัว (เจ้าอาวาส) คอยปั้นข้าวจี ข้าวจีบมีน้ำอ้อย จัวน้อย (เณร) เช็ดน้ำตา” ณ ปัจจุบันประชาชนบางคนในจังหวัดมหาสารคามได้ทำฮิตขายเป็นอาชีพได้^{๓๔}

พระมหานงค์ กตปุญโญ (หล้าทองอินทร์) ได้ศึกษา ศึกษาเปรียบเทียบการให้ทานสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ประเพณีการทำบุญให้ทานในปัจจุบันที่เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นส่วนหนึ่งของการ ทำบุญให้ทานตามกาลสมัยของชาวพุทธตำบลเมืองเก่า คือฮิต ๑๒ บางส่วน คือ บุญพระเวส

^{๓๓} สุนทร การงาน, “ประเพณีกุ่มข้าวใหญ่ และบุญข้าวจีบ้านหนองสูง ตำบลเสือโก้ก อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐), บทคัดย่อ.

^{๓๔} เครือจิต ศรีบุญนาค, “ การพัฒนาศิลปะการแสดงจากพิธีกรรมกินฮิตของชนเผ่าดั้งเดิมสายตระกูลมอญ-เขมรในเขตอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง”, วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐.

บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญกฐิน บุญข้าวประดับดิน บุญข้าสละ บุญข้าวจี บุญสงกรานต์ บุญข้าวจี เป็นต้น^{๑๕}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่าการได้ถวายทานด้วยข้าวจินั้นได้บุญกุศลมากซึ่งสอดคล้องกับ ปริญญา ภิภุ กล่าวว่าการทำบุญข้าวจี คนนิยมทำกันมาก เพราะถือว่าได้บุญได้กุศลมาก และเป็นกาลทานชนิดหนึ่ง เวลากำหนดขึ้นในเดือน ๓ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่าบุญเดือนสาม

ชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ ก็มีวิถีชีวิตและพฤติกรรมของแบบชาวอีสานโดยทั่วไปจึงให้ความสำคัญกับประเพณีบุญข้าวจีเป็นอย่างมากเพราะเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาด้วย เนื่องจากชาวเทศบาลตำบลนาอ้อจะจัดงานประเพณีในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่งเป็นวันมาฆบูชา ซึ่งสอดคล้องกับ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ กล่าวว่าการมาถึงเดือนสาม ชาวบ้านจะมีการประชุมกันเพื่อหาฤกษ์จัดวันทำบุญขึ้น พอถึงวันฤกษ์ทำบุญชาวบ้านทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้าน จัดหาถ่าน ฟืน และไม้เสียบข้าวจีมาเตรียมไว้ รุ่งเช้าชาวบ้านจัดเตรียมข้าวจีเพื่อจะนำมาถวายทาน โดยเอาข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วปั้นพอประมาณ โรยเกลือจีไฟเอาไข่เป็ดหรือไข่ไก่ทำให้ทั่วแล้วจีไฟให้สุก เอน้ำอ้อยหรือน้ำตาลยัดเข้าข้างในปั้นข้าวจี กะพอดิกันและทาน แล้วนำมาถวายทานทำบุญร่วมกันที่วัด (ศาลาโรงธรรม) มีการอาราธนาศีลว่าถ้ายาข้าวจี เสร็จแล้วเอาไปใส่บาตร พระสงฆ์สวดมนต์จบแล้วชาวบ้านก็ไปทำบุญยกอาหารคาวหวานไปถวาย จากนั้นพระสงฆ์จะเทศน์ฉลองข้าวจี และเทศน์หนังสือต่างๆ ตลอดทั้งวัน

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary sources) เป็นการวิจัยทางเอกสาร (Document research) เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงพุทธธรรมที่มีปรากฏใน คือ พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา และเอกสารเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในประเพณีบุญข้าวจี และข้าวแดง

^{๑๕} พระมหาอนงค์ กตปุญโญ (หล้าทองอินทร์), “ศึกษาเปรียบเทียบการให้ทานสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗๐.

๑.๖.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) ได้แก่ แหล่งข้อมูล บทสัมภาษณ์ หนังสือ ตำรา เอกสาร เว็บไซต์ ที่มีผู้ประพันธ์ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวจี และข้าวแดงงา ตลอดจนงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นต่อการวิจัย

๑.๖.๓ การศึกษาภาคสนาม เป็นการศึกษาจากการสังเกต การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง คือกลุ่มเป้าหมาย เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีข้าวจี และข้าวแดงงา โดยการวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักวิชาการโดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นซึ่งเป็นแบบปลายเปิดและสัมภาษณ์ในเชิงลึก นำมาวิเคราะห์และสรุปผล รวบรวมและนำเสนอผลการวิจัย

๑) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แนวทางการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน ได้แก่ ๑. รศ.ดร.ประจิตร มหาหิง, ๒. ผศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงศักดิ์ และ ๓. รศ.อุดม บัวศรี ตรวจสอบเนื้อหาและภาษา ก่อนนำไปใช้ สัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย มีการจดบันทึก ใช้เครื่องบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์ กล้องถ่ายภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว เป็นเครื่องมือ

๒) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยแบบสัมภาษณ์ ได้นำผลจากการสัมภาษณ์ รวมทั้งเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง นำมาเรียงลำดับและแยกแยะข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา เรียบเรียงผลการศึกษา นำมาสรุปผลการวิจัย และจัดทำข้อเสนอแนะ

๓) การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis data) ได้นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวม เอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลภาคสนาม บันทึกเทป และถอดเทปที่บันทึกเสียงไว้ มาวิเคราะห์แล้วเรียงลำดับและแยกแยะข้อมูลตามหลักอุปนัยวิธี (Inductive method) และเรียบเรียงผลการศึกษา นำมาสรุปผลการวิจัย เสนองานวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อหน่วยงาน และผู้เกี่ยวข้อง และจัดทำข้อเสนอแนะด้วยพรรณนาวิธี (Descriptive method)

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้องค์ความรู้และทราบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญข้าวจี และข้าวแดกงา ของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

๑.๗.๒ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวจี และข้าวแดกงา ของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

๑.๗.๓ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของประเพณีบุญข้าวจี และข้าวแดกงา ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย